

MODERN İRAN'DA ZERDÜŞTİLER

Tarih, Kültür, İnanç ve Ritüel

Mehmet Emin SULAR

ESki
Yeni
YAYINLARI

Eskiyeni Yayınları: 57

**MODERN İRAN'DA
ZERDÜŞTİLER**

Tarih, Kültür, İnanç ve Ritüel

Mehmet Emin SULAR

© FCR Yayın Reklam Bilgisayar San. ve Tic. Ltd. Şti. (Sertifika no:13178)

Mizanpaj ve Kapak
FCR

Baskı ve Cilt
ŞAFAK MATBAACILIK
İvedik O.S.B. Matbaacılar Sitesi 1515. Sk. No: 53
Yenimahalle/ANKARA • Tel: 0312. 229 57 84
(Sertifika No: 16104)

1. Baskı: Eylül 2019

ISBN: 978-605-5978-68-6

FCR YAYIN REKLAM BİLGİSAYAR SANAYİ ve TİCARET LTD. ŞTİ.
Hacı Bayram Mah. Boyacılar Sk. No:14/1 Ulus-Altındağ/ANKARA
Tel: (0 312) 310 08 60 - Fax: (0 312) 311 47 89
web: www.eskiyeni.org • e-mail: fcr@fcr.com.tr

MODERN İRAN'DA ZERDÜŞTİLER

Tarih, Kültür, İnanç ve Ritüel

Mehmet Emin SULAR

Ankara 2019

Mehmet Emin SULAR

16.11.1979 tarihinde Van-Gürpınar'da doğdu. Lise öğrenimini Van Mehmet Akif Lisesi'nde tamamlayan yazar 2001 yılında İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu. Dokuz yıl süren öğretmenlik görevinden sonra 2012 yılında Muş Alparslan Üniversitesi İslami İlimler Fakültesi'nde araştırma görevlisi oldu. Yüksek lisansını Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde bitirdi. 2018 yılında ise Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalı'nda "*Günümüzde İran Zerdüştileri*" adlı çalışmasıyla doktor ünvanını aldı. Halen Muş Alparslan Üniversitesi'nde doktor öğretim üyesi olarak çalışmaktadır. Yazar doktora çalışması gereği birçok defa İran'da bulunmuştur. Farsça, İngilizce ve Arapça bilmektedir.

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ	9
KISALTMALAR	11
GİRİŞ	13
A. Araştırmanın Konusu ve Amacı	13
B. Araştırmanın Yöntemi ve Sınırlılıkları	17
C. Araştırmanın Kaynakları	22
D. İran'da Zerdüştiliğin Tarihsel Gelişimi	26

BİRİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ İRAN ZERDÜŞTİLERİNE GENEL BİR BAKIŞ

A. Demografik Yapı ve Gelir Kaynakları	39
B. Etnik Aidiyet	44
C. Kültür, Gelenek ve Görenekler	49
D. Ahlâki Kurallar	52
E. Kadının Konumu	59
F. Eğitim-Öğretim	63
G. Zerdüşti Kurumları	67
H. Dini Semboller	73
J. Dini Takvim	79
K. Zerdüştilerin Devlet ve Müslüman Topluma İlişkileri	84
L. Diğer Zerdüşti Topluluklarla İlişkiler	92
M. Gizli Zerdüştiler	94

İKİNCİ BÖLÜM

GÜNÜMÜZ İRAN ZERDÜŞTİLERİNDE İNANÇ

A. Tanrı İnancı	99
1. Ameşâspendân ve İzedân	109
B. Kutsal Kitap İnancı	119
1. Kutsal Metinler	119
2. Kutsal Metinlerin Dini Hayattaki Yeri	126
C. Peygamberlik İnancı	130
D. Ahiret İnancı	132
E. Kurtarıcı ve Âhîrzaman İnancı	140

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DİNİ UYGULAMALAR (RİTÜELLER)

A. Ateş Kültü	153
1. Ateşin Zerdüşti İnanca Girmesi	153
2. Ateşin Sınıflandırılması	156
3. Zerdüştilerin Ateşle İlgili Uygulamaları	158
B. Din Adamları	164
1. Athravân	165
2. Maga	166
3. Muğ	166
4. Möbedlik ve Möbed Olma Süreci	170

5. Nüzüd Töreni (Möbed Olma Töreni) -----	174
6. Möbedin Görevleri -----	177
C. Mabet -----	179
D. İbadet -----	186
1. Namaz -----	186
2. Dua -----	191
3. Nebûr (Perhiz) -----	193
4. Kutsal Mekânları Ziyaret -----	193
a. Pîr-i Herîşt Ziyaretgâhı -----	198
b. Sit-i Pîr Ziyaretgâhı -----	201
c. Pîr-i Sebz (Çek Çek) Ziyaretgâhı -----	203
d. Pîr-i Nâristani Ziyaretgâhı -----	206
e. Pîr-i Bânu/ Parsbânu Ziyaretgâhı -----	208
f. Pîr-i Nârikî Ziyaretgâhı -----	210
g. Âzergûşasp Ateşkedesi -----	213
5. Kurban -----	214
E. Bayramlar, Törenler ve Önemli Günler -----	219
1. Aylık Bayramlar -----	220
a. Ferverdigân Bayramı -----	220
b. Erdîbehiştgân Bayramı -----	224
c. Hordâdgân Bayramı -----	225
d. Tirgân Bayramı -----	225
e. Amordâdgân Bayramı -----	227
f. Şehrîvergân Bayramı -----	228
g. Mihrigân Bayramı -----	229
h. Âbangân Bayramı -----	233
j. Âzergân Bayramı -----	234
k. Digân Bayramı -----	234
l. Behmengân Bayramı -----	235
m. İsfendigân Bayramı -----	236
2. Yıllık Bayram ve Törenler -----	237
a. Nevruz Bayramı -----	237
b. Sedi Bayramı -----	244
c. Hîrombâ Töreni -----	249
d. Gâhanbâr Bayramları -----	252
e. Pencî Töreni -----	261
3. Önemli Günler -----	264
a. Erdîbehişt ve Verehrâm Günü -----	264
b. Şeb-i Çılı/Yelda -----	266
c. Zerdüş'tün Ölüm Günü Töreni -----	267

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM GEÇİŞ RİTÜELLERİ

A. Sudrepüşî Töreni (Dine Giriş) -----	271
B. Evlilik ve Aile -----	279
1. Kız İsteme (Hestegârî) -----	285
2. Nişan (Nâmzedî) -----	287

3. Kına Yakma (Henâbendân) -----	288
4. Nikâh (Gevâhgîrî) ve Dügün (Ceşn-i Arûs)-----	289
5. Pâtehtî (Gelin ve Damada Hediye Verme) -----	294
6. Boşanma (Talâk)-----	296
C. Geçmişten Günümüze Defin ve Sonrasında Yapılan Törenler-----	298
1. Dahme Uygulaması -----	299
a. Dahmenin Yapısı ve Ortaya Çıkışı-----	299
b. Yezd Dahmeleri -----	303
c. Ölünün Dahmeye Konulması -----	307
2. Günümüzde Defin ve Sonrasında Yapılan Törenler -----	310
a. Defin-----	310
b. Definden Sonra Yapılan Törenler-----	315
SONUÇ -----	323
KAYNAKÇA -----	327
EKLER -----	335
1. Sorular -----	335
2. Fotoğraflar-----	337

ÖN SÖZ

İran, Zerdüştiliğin kadim bir merkezidir. Her ne kadar Zerdüş'tün İran'da doğduğu ve yaşadığı kesin olmasa da onun oluşturduğu dinin, gelişerek günümüze kadar ulaşmasında bu coğrafyanın önemli yeri bulunmaktadır. Zerdüştilik, İran'daki uzun tarihi geçmişiyle Ahamenişler/Persler (M.Ö. 550-331) ve Sasaniler (224-651) gibi iki imparatorluk döneminde devlet desteği görmüş ve İran coğrafyasının şekillenmesinde önemli tesiri olmuştur. Sasanilerin yıkılmasından sonra yok olmamış, etkin olmasa da varlığını, tesirini İran ve Hindistan gibi farklı coğrafyalarda sürdürmüştür. İran İslam inancının ve halk kültürünün birçok unsurunda bu tesiri görmek mümkündür. Günümüzde Zerdüştilik İran'da az sayıda müntesibiyle varlığını devam ettirmektedir. Dünya çapında bu din hakkında birçok araştırma yapılmış ve yapılmaya devam edilmektedir. Fakat bu dinin akademik düzeyde ülkemizde hak ettiği ilgiyi yeterince gördüğü söylenemez.

Bu çalışma 2018 yılında Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dinler Tarihi Anabilim Dalında bitirdiğimiz doktoranın kitap haline getirilmesidir. Çalışma dört bölümden oluşmaktadır. Girişte araştırmanın konusu, amacı, yöntemi, sınırlılıkları ve kaynaklar ele alınmıştır. Burada ayrıca Zerdüştiliğin İran'daki tarihsel gelişimi üzerine bir değerlendirme de yapılmıştır. Birinci bölümde, İran'daki Zerdüştilerin demografik yapı, etnik aidiyet, kültür, gelenek ve görenekler, ahlâkî kurallar, kadının konumu, eğitim, kurumları, devlet-Müslümanlar ve farklı coğrafyalardaki dindaşlarıyla ilişkileri gibi toplumsal hayatla ilgili konular incelenmiştir. Ayrıca Zerdüştilerin yoğun olarak kullandıkları bazı dini semboller ve dini takvim konuları açıklanmıştır. İkinci bölümde, Tanrı, kutsal kitap, peygamberlik, ahiret, kurtarıcı ve âhîrzaman inancına değinilmiş özellikle Tanrı ve

kurtarıcı inancı gibi konularda geleneksel inançtan meydana gelmiş değişimlere vurgu yapılmıştır.

Üçüncü bölümde, dini uygulamalar/ritüeller açıklanmıştır. Fakat ilk olarak Zerdüşti inancında merkezi konumda olan ateş, din adamı ve mabet konuları hakkında bilgi verilmiş daha sonra namaz, dua, nebûr/perhiz, kutsal mekânları ziyaret, kurban ibadeti ve bunların yapılış şekilleri anlatılmıştır. Ayrıca Zerdüşti gelenekte önemli yeri olan bayramlar, törenler ve önemli günler üzerinde durulmuştur. Dördüncü bölümde ise geçiş ritüelleri başlığı altında dine giriş töreni, evlilik, ölü defni ve ölü için yapılan törenler ele alınarak hâlihazırda Zerdüştilerin bunları nasıl uyguladıkları açıklanmıştır.

Ekler başlığı altında ise alanda katılımcı kişilere yöneltilen bazı sorular ve konuların daha iyi anlaşılması noktasında fotoğraflar eklenmiştir.

Bu çalışmayı yapmamızda birçok kişinin önemli katkıları oldu. Öncelikle çalışmanın her aşamasında desteklerini esirgemenen danışman hocam Prof. Dr. Baki Adam'a teşekkür ederim. Çalışmayı sabırla okuyup, metnin gelişmesi noktasında önemli katkıları olan Arş. Gör. İzzet Gülaçar, Öğrt. Gör. Zikrullah Aykaç, İrfan Yıldırım ve M. Ali Abakay'a teşekkürlerimi sunuyorum. Alan araştırması sırasında bize oldukça önemli yardımları olan, her türlü bilgiye ulaşmamızı sağlayan Tahran Din Adamları Meclisi Başkanı Mûbed Erdeşir Hurşîdyan, Mûbedyâr Mitra Muratpûr, Murat Melekpûr, Nesrin Hanım, bizi evinde misafir eden Rustem Mihmandar ve adını daha yazamadığımız birçok İranlı dostumuza minnettarım.